

Žaža, Stanislav

[Gallo, Ján. Vyjadrovanie kategórie neurčitosti v ruštine a slovenčine]

Linguistica Brunensia. 2010, vol. 58, iss. 1-2, pp. 373-374

ISBN 978-80-210-5250-5

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/115028>

Access Date: 09. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Gallo, J.: **Vyjadrovanie kategórie neurčitosti v ruštine a slovenčine**. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Nitra 2008. 184 s. ISBN 978-80-8094-320-2.

Systematické pozorování kategorie určitosti/neurčitosti se v počátcích opíralo o jazyky, v nichž existuje člen jako druh gramatického slova klasifikujícího předmět označený substantivem z hlediska jeho určenosti/neurčenosti. Vedle jazyků germánských a románských jde i o jiné jazyky evropské (ze slovanských je to bulharština a makedonština, z antických jazyků řečtina) i mimoevropské, např. arabština, arménština, indonéština. Postupně se tato kategorie stala předmětem výzkumu i z širšího hlediska jako jev zahrnující všechny jazyky, ať již s členem, či bez něho, a patří tak v současnosti k rozsáhlým oblastem zájmu lingvistů i didaktiků. Bývá zkoumána v dimenzi jednoho jazyka, ale ke zvlášť přínosným výsledkům dochází analýza konfrontující poměry ve dvou jazycích, a to nejen ve vzájemně odlišných, ale i příbuzných.

Právě k tomuto typu pojednání patří i recenzovaná publikace nitranského lingvisty. Ta porovnáva programově ruštinu se slovenštinou, ale zasvěceně přitom přihlíží do značné míry i k češtině, v lecčems od slovenštiny odlišné. Vzhledem k tomu, že jde ve všech třech případech o jazyky bez formálního ukazatele – členu, realizuje se v nich vyjádření určitosti/neurčitosti jinými způsoby. Autor, vyzbrojený znalostí četných domácích i zahraničních monografických, časopiseckých i jiných studií, gramatik i slovníků, zařazuje k těmto způsobům dva druhy prostředků: jednak lexikální, jednak syntaktické. Každou z těchto dvou skupin pak vnitřně diferencuje podle sémantických odstinů, především podle vztahu mluvčího k předmětu výpovědi. Tak mezi lexikálními prostředky tvoří první podskupinu neurčitá zájmena a zájmenná příslovce, u nichž se rozlišuje vztah záměrné nekonkretizace, neplné informovanosti nebo úplné neznalosti. Tato podrobná diferenciacie, dokumentovaná bohatými příklady z klasické i současné beletrie, tisku i jiných textů, je výstižná i didakticky prospěšná, potvrzuje však podle našeho názoru obecný rozdíl mezi zájmeny s částicemi *ко-*, *-то* a *-нибудь* (převahu informovanosti mluvčího u *ко-*, neznalost konkrétního předmětu u *-то* a libovolnost výběru u *-нибудь*). – V druhé podskupině lexikálních prostředků (neurčitá kvantitativní slova) nacházíme řadu případů, kde se ruština se slovenštinou i češtinou shoduje, autor však poukazuje i na difference, k nimž patří např. užití zájmen *некоторый*, *-ые, какой-нибудь, niektorý, nejaký, niekol'koraký*, č. *několikery*. Pojednání o nich vlastně směřuje také do podskupiny první.

Složitější je situace při působení prostředků rázu syntaktického. Pokud jde o vztah kategorie určitosti/neurčitosti k aktuálnímu členění výpovědi, souhlasíme s autorem, že nelze ztotožňovat hodnoty určitost – neurčitost s pojmy aktuálního členění téma – réma. Podle našeho názoru se lze omezit jen na konstatování obecného rozdílu mezi určitostí základu výpovědi, tématu, a neurčitostí jádra, rématu (což platí ovšem jen pro členění vyjadřované slovosledem objektivním); avšak o faktické určitosti/neurčitosti toho či onoho výrazu v postavení rématu rozhoduje kontext (sr. rozdíl mezi výpověďmi *пришел поезд* a *пришла мама*).

Snad nejkomplikovanějším problémem je diferenciacie určitosti/neurčitosti ve větách, v nichž není jednoznačně vyjádřen původce děje, popř. nositel stavu. Charakteristika vyjadřování určitosti/neurčitosti se zde kříží s rozlišováním vět na dvojčlenné a jednočlenné, které samo o sobě představuje jednu z kardinálních otázek syntaktické teorie, těšící se trvalému zájmu řady lingvistů. O autorově klasifikaci některých uváděných vět z hlediska jejich členitosti by jistě bylo možno diskutovat (nemohl přirozeně ještě přihlížet k aktuální koncepci Kačalové v jeho knize *Dvojčlenné a jednočlenné věty v slovenčine*, vydané až v roce 2009), ale pokud jde o sám porovnávací popis vět s neurčitým, popř. všeobecným činitelem, soudíme, že je podrobný a přesvědčivý; není opomenut žádný podstatný typ.

Je trochu škoda, že poněkud na okraji pozornosti zůstalo vyjadřování neurčitosti prostřednictvím opozice pádů, tj. prostředky funkční morfologie. Zmínka o tom je na s. 82 a pak až v závěru na s. 150 (typ *я не читал стихов* – *стихи я не написал*). Do této kapitoly by bylo možno zařadit i převažující kompetenci ruského partitivního genitivu proti obrátům s kvantifikátory, které jsou

běžnější v češtině (a snad i ve slovenštině), tj. případy typu *подлейте молока × přilijte (mi) trochu mléka, дайме хлеба × dejte (mi) kousek chleba*.

Zdůraznění by si zasloužila i skutečnost, že ruštině je cizí užívání nadbytečných designátorů určenosti v podobě ukazovacích zájmen, což je běžné našim oběma jazykům, slovenštině a ještě více češtině (např. *Что будем с обедом? × Čo bude s tím obedom? – Какая прелесть! × To je nádhera! – Билеты в театр у тебя есть? čes. Máš ty lístky do toho divadla?* (příklad Adamcův). Podrobně o tom viz v práci Z. Vychodilové *Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou*, Olomouc 2008, zvl. 131 n.

Závěrem konstatujeme, že výsledkem autorova vlastního přístupu k řešeným problémům i odrazem již zmíněné jeho informovanosti o dosavadních koncepcích lingvistů, patrně i z rozsáhlého seznamu bibliografických odkazů, je celková velmi solidní teoretická úroveň jeho publikace. Neméně pozitivně je třeba hodnotit i to, že je práce založena na značně širí dokladového materiálu, zpracovaného s bezpečnou jazykovou znalostí, o níž svědčí i kvalita mnoha vlastních autorových překladů. Publikace je vybavena dvojím resumé – ruským a anglickým – a celkově působí velmi příznivě. Zaslouží si proto své místo a náležitou pozornost i vedle jiných studií zaměřených na podobnou problematiku.

Stanislav Žaža

Ján Kačala: Dvojčlenné a jednočlenné vety v slovenčine. Martin, MS, 2009. 134 s. ISBN 978-80-7090-908-9.

Přestože se v slovenské jazykovědě připisuje koncepci členitosti jednoduché věty základní význam v teoretické rovině i v jejím praktickém využití ve školské praxi, nebyla této otázce dosud věnována systematictější analytická pozornost v podobě samostatné a materiálově solidně doložené stati. Právě tento úkol zdařile plní nová publikace předního slovenského lingvisty prof. Jána Kačaly, DrSc, člena-korespondenta SAV. Autor v ní ústrojně navazuje na pozornost, kterou této problematice dosud nejsystematičtěji věnoval zakladatel moderní slovenské syntaktické školy Jozef Ružička.

Kačalovu studii charakterizují stejné vlastnosti jako jeho předcházející práce (sr. např. naši recenzi knihy *Syntaktický systém jazyka*, 1998, v SP FFBU 56/2008, s. 276), totiž všestranný a promyšlený pohled na zvolenou problematiku členitosti jednoduché věty, založený zaprvé na bohatém a různorodém jazykovém materiálu, zadruhé na podrobné znalosti dosavadních přístupů různých autorů k této otázce a především pak na vlastní autorově koncepci podstaty členitosti věty a na její souvislosti s dalšími jevy větné syntaxe. Autor na různých místech podrobně analyzuje sepětí syntaktické, intenční a lexikálně-morfologické podstaty konceptu členitosti věty.

Kačalovo pojetí členitosti prostupuje důsledně celou knihou a je z různých hledisek podrobně zdůvodněno jednak v první (10) a třetí (48) kapitole publikace, jednak v kapitolách čtvrté (57) a páté (68), obsahujících jevy, které podporují a dokazují věcnou odůvodněnost a realnost autorovy koncepce a na řadě příkladů ukazují rozlišení dvojčlenných a jednočlenných vět jako osobitých větných typů. Historickému pohledu na pojetí členitosti je věnována kapitola druhá (30), obsahově ještě závažnější je však kapitola šestá (73), v níž autor polemizuje s pojetími E. Paulinyho, F. Mika, M. Sokolové a L. Nováka, kteří v té či oné formě dichotomii dvojčlenné / jednočlenné věty neuznávají. Osmá kapitola (91) pak obsahuje vyčerpávající souhrnný přehled všech typů slovenských dvojčlenných (92) i jednočlenných (104) vět.

V sedmé kapitole (80) uvádí autor typy vět, které se mohou z hlediska členitosti jevit jako nejednoznačné nebo sporné. Jsou to věty 1. s nulovým podmětem (*Ako si usteleš, tak budeš spať. – Do omáčky pridáme korenie a ocot* apod.), 2. s podmětovým genitivem vyjadřujícím různou míru